

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Magdaleny Skalny

pt. „Obraz psychospołecznych eksperyencji młodych dorosłych osób słyszących w kontekście wychowania się z głuchym rodzeństwem”

przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Katarzyny Pluteckiej, prof. UKEN

1. Wprowadzenie

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska mgr Magdaleny Skalny podejmuje problematykę psychospołecznych doświadczeń osób słyszących wychowujących się z głuchym rodzeństwem. Jest to zagadnienie sytuujące się na pograniczu pedagogiki specjalnej, pedagogiki społecznej, psychologii rozwojowej oraz nauk o rodzinie. Problematyka ta wpisuje się w aktualne tendencje badawcze zmierzające do całościowego i systemowego ujmowania funkcjonowania rodzin osób z niepełnosprawnością, przy jednoczesnym odchodzeniu od koncentracji wyłącznie na osobie z niepełnosprawnością.

Rozprawa liczy ponad 400 stron i składa się z części teoretycznej, metodologicznej oraz empirycznej. Autorka podejmuje próbę rekonstrukcji znaczeń nadawanych własnym doświadczeniom przez dorosłe osoby słyszące posiadające głuche rodzeństwo, wykorzystując metodologię jakościową osadzoną w paradygmacie interpretatywnym i fenomenologiczno-hermeneutycznym. Praca kończy się dyskusją wyników, postulatami pedagogicznymi oraz propozycjami praktycznych rozwiązań wspierających rodziny wychowujące dzieci głuche.

Podjęty problem należy uznać za ważny zarówno poznawczo, jak i społecznie. Dotyczy on bowiem grupy pozostającej często poza głównym nurtem zainteresowań badaczy i praktyków, mimo że doświadczenia rodzeństwa mają istotne znaczenie dla funkcjonowania całego systemu rodzinnego.

2. Ocena wartości naukowej rozprawy

Jednym z najważniejszych kryteriów oceny rozprawy doktorskiej jest jej oryginalność oraz wkład w rozwój wiedzy naukowej. W tym zakresie oceniana dysertacja zasługuje na wysoką ocenę.

Autorka podjęła temat relatywnie słabo obecny w polskiej literaturze pedagogicznej. Analiza przeprowadzona w rozprawie wskazuje, że badania dotyczące rodzin osób głuchych najczęściej koncentrowały się dotychczas na samych osobach głuchych, ich rodzicach lub procesach rehabilitacyjnych. Znacznie rzadziej przedmiotem analiz stawało się słyszące rodzeństwo osób głuchych, a jeśli już, badania obejmowały najczęściej wybrane aspekty funkcjonowania tej grupy, takie jak komunikacja, wsparcie społeczne czy pojedyncze etapy rozwoju.

Oryginalność projektu badawczego przejawia się przede wszystkim w kilku wymiarach.

Po pierwsze, Autorka uczyniła centralnym przedmiotem analiz doświadczenia słyszącego rodzeństwa osób głuchych, a więc grupy pozostającej na obrzeżach zainteresowań badawczych.

Po drugie, przyjęła perspektywę biograficzną i rozwojową, rekonstruując doświadczenia badanych od dzieciństwa przez adolescencję po okres wczesnej dorosłości. Takie ujęcie pozwoliło uchwycić dynamikę zmian zachodzących w relacjach rodzeństwa oraz ewolucję znaczeń przypisywanych własnym doświadczeniom.

Po trzecie, zastosowała interpretacyjną analizę fenomenologiczną (IPA), która nadal stosunkowo rzadko wykorzystywana jest w polskiej pedagogice specjalnej. Dzięki temu możliwe było pogłębione poznanie subiektywnego świata przeżyć uczestników badań.

Po czwarte, uzyskane wyniki zostały wykorzystane do sformułowania konkretnych propozycji działań praktycznych, obejmujących program warsztatów pedagogiczno-psychologicznych oraz projekt sylabusu akademickiego poświęconego funkcjonowaniu rodzeństwa osób głuchych.

Za szczególnie wartościowe uznaje odejście od dominującej w wielu badaniach perspektywy deficytowej. Autorka ukazuje zarówno trudności, jak i zasoby rozwojowe wynikające z doświadczenia dorastania z głuchym rodzeństwem. W efekcie powstaje wielowymiarowy obraz badanej rzeczywistości, pozbawiony uproszczeń i stereotypizacji.

W mojej ocenie rozprawa wnosi istotny wkład do rozwoju wiedzy w obszarze pedagogiki specjalnej oraz badań nad rodziną i relacjami rodzeństwa.

3. Ocena wartości merytorycznej rozprawy

3.1. Podstawy teoretyczne

Część teoretyczna została opracowana bardzo obszernie i świadczy o dużej erudycji Autorki. Przeprowadzona analiza literatury obejmuje zarówno polskie, jak i zagraniczne opracowania dotyczące głuchoty, komunikacji, rozwoju psychospołecznego, funkcjonowania rodziny oraz relacji rodzeństwa.

Autorka wykazuje znajomość współczesnych koncepcji teoretycznych i umiejętnie osadza własny projekt badawczy w szerszym kontekście naukowym. Szczególnie cenne jest uwzględnienie perspektywy ekologiczno-transakcyjnej oraz systemowego ujmowania rodziny.

Jednocześnie należy zauważyć, że część teoretyczna miejscami przybiera charakter bardzo rozbudowanego przeglądu literatury. W niektórych fragmentach można odnieść wrażenie, że Autorka dąży do możliwie pełnego zaprezentowania istniejącego dorobku naukowego, co niekiedy prowadzi do nadmiernej szczegółowości. Nie wpływa to jednak zasadniczo na wartość poznawczą pracy.

3.2. Cele i problemy badawcze

Cele badań zostały sformułowane jasno i pozostają w pełnej zgodności z przyjętym paradygmatem jakościowym. Głównym celem było odkrycie i opis osobistych doświadczeń młodych dorosłych osób słyszących wychowujących się z głuchym rodzeństwem.

Pozytywnie oceniam konsekwencję metodologiczną Autorki, która nie formułuje hipotez badawczych, lecz koncentruje się na pytaniach badawczych, co jest zgodne z logiką badań fenomenologicznych. Problemy badawcze mają charakter eksploracyjny i umożliwiają poznanie znaczeń nadawanych doświadczeniom przez uczestników badań.

3.3. Metodologia badań

Metodologiczna część rozprawy należy do jej mocnych stron.

Autorka konsekwentnie osadza projekt badawczy w interpretatywizmie, konstruktywizmie społecznym oraz fenomenologii hermeneutycznej. Przedstawia uzasadnienie wyboru strategii badawczej, technik gromadzenia danych oraz procedur analitycznych.

Zastosowanie indywidualnych wywiadów pogłębionych należy uznać za adekwatne wobec celu badań. Pozwoliły one na uzyskanie bogatego materiału narracyjnego, umożliwiającego rekonstrukcję subiektywnych doświadczeń badanych.

Na szczególne uznanie zasługuje szczegółowy opis procedury analizy danych. Autorka przedstawia kolejne etapy transkrypcji, kodowania, kategoryzacji oraz interpretacji materiału empirycznego, zachowując zgodność z zasadami Interpretacyjnej Analizy Fenomenologicznej.

Pewne wątpliwości metodologiczne budzi jednak kwestia doboru uczestników. Spośród trzynastu przeprowadzonych wywiadów do ostatecznej analizy zakwalifikowano siedem narracji. Choć liczebność ta pozostaje zgodna z zaleceniami dla badań IPA, warto byłoby szerzej uzasadnić wpływ odrzucenia części materiału na ostateczny obraz badanego zjawiska.

Ponadto zabrakło bardziej pogłębionej refleksji dotyczącej pozycji badaczki wobec badanego środowiska oraz potencjalnego wpływu jej doświadczeń i założeń interpretacyjnych na proces analizy danych. W badaniach jakościowych refleksyjność badacza stanowi jeden z kluczowych elementów zapewniania jakości badań.

3.4. Analiza i interpretacja wyników

Prezentacja wyników badań została przygotowana starannie i konsekwentnie. Autorka rekonstruuje doświadczenia uczestników w układzie odpowiadającym kolejnym etapom życia, co zwiększa przejrzystość analiz.

Wyniki wskazują, że doświadczenie wychowywania się z głuchym rodzeństwem ma charakter wielowymiarowy i niejednorodny. Badani opisują zarówno doświadczenia trudne, związane z poczuciem odpowiedzialności, koniecznością wspierania rodzeństwa czy ograniczoną uwagą rodziców, jak i doświadczenia pozytywne, obejmujące rozwój empatii, samodzielności oraz kompetencji społecznych.

Autorka trafnie identyfikuje centralną rolę komunikacji jako czynnika organizującego relacje rodzinne oraz funkcjonowanie podsystemu rodzeństwa. Wnioski te pozostają zgodne zarówno z materiałem empirycznym, jak i wynikami wcześniejszych badań.

Dyskusja wyników została przeprowadzona na wysokim poziomie merytorycznym. Autorka nie ogranicza się do prostego zestawiania własnych wyników z literaturą, lecz podejmuje próbę ich interpretacji i wyjaśnienia.

4. Ocena formalna i redakcyjna

Struktura rozprawy jest logiczna i przejrzysta. Zachowano właściwe proporcje pomiędzy częścią teoretyczną, metodologiczną i empiryczną. Rozdziały tworzą spójną całość, a tok wyводу jest konsekwentny.

Język pracy jest poprawny, naukowy i komunikatywny. Autorka sprawnie posługuje się terminologią specjalistyczną. Bibliografia jest obszerna i świadczy o dużym nakładzie pracy włożonym w przygotowanie rozprawy.

W pracy występują pojedyncze uchybienia stylistyczne, interpunkcyjne oraz redakcyjne, jednak mają one charakter incydentalny i nie wpływają na wartość naukową rozprawy.

5. Uwagi krytyczne i pytania do Doktorantki

Wysoka ocena rozprawy nie zwalnia z obowiązku wskazania kwestii wymagających dyskusji.

1. Czy możliwe było szersze wykorzystanie procedur walidacyjnych charakterystycznych dla badań jakościowych, takich jak member checking lub konsultacje interpretacji z uczestnikami badań?
2. W jaki sposób Autorka kontrolowała wpływ własnych przekonań i doświadczeń na proces interpretacji danych?
3. Czy w świetle uzyskanych wyników możliwe byłoby wyodrębnienie odmiennych typów trajektorii doświadczeń słyszącego rodzeństwa osób głuchych?

4. Na ile proponowane rozwiązania praktyczne mogą zostać wdrożone w polskim systemie wsparcia rodzin osób głuchych?

Pytania te mają charakter rozwijający i nie podważają wartości rozprawy.

6. Konkluzja

Rozprawa doktorska mgr Magdaleny Skalny stanowi oryginalne, wartościowe i metodologicznie poprawne opracowanie naukowe. Autorka wykazała się umiejętnością samodzielnego prowadzenia badań naukowych, krytycznego wykorzystania literatury przedmiotu, właściwego doboru metod badawczych oraz pogłębionej interpretacji uzyskanych wyników.

Praca wnosi istotny wkład do rozwoju pedagogiki specjalnej, zwłaszcza w obszarze badań nad funkcjonowaniem rodzin osób głuchych oraz doświadczeniami słyszącego rodzeństwa.

Stwierdzam, że rozprawa spełnia wymagania określone w art. 187 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce stawiane rozprawom doktorskim i wnoszę o dopuszczenie mgr Magdaleny Skalny do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika.

Kielce, 01.06.2026

miejsce i data sporządzenia recenzji

podpis recenzenta